

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-615-7-41>

LEGAL PERSONALITY OF A DIGITAL PERSON

ПРАВОСУБ'ЄКТНІСТЬ ЦИФРОВОЇ ОСОБИ

Stiranka M. B.

Candidate of Law

Attorney

Lviv, Ukraine

Стиранка М. Б.

кандидат юридичних наук,

адвокат

м. Львів, Україна

У сучасному раціоналістичному баченні підставою для надання правосуб'єктності є насамперед здатність людини до складного мислення та комунікації, а також наявність свідомості, самосвідомості й правосвідомості. Водночас у науковій літературі за кордоном висловлюється теза, що окремі системи штучного інтелекту можуть демонструвати функціональні можливості, які перевищують людські. Якщо на рівні закону буде запроваджено критерій (або мінімальний стандарт) фіксації певного рівня свідомості та інтелекту як передумови здатності суб'єкта реалізовувати права і виконувати окремі обов'язки, це відкриє простір для визнання правосуб'єктності за штучно створеними агентами. Іншими словами, формалізовані вимоги до когнітивних і усвідомлювальних характеристик суб'єкта здатні легалізувати обмежену правосуб'єктність «юнітів» штучного інтелекту за умови їх відповідності встановленому порогу [1, р. 9].

Оцінюючи можливість надання правосуб'єктності крізь призму автономності, не варто ототожнювати її у штучних систем з людською. Автономність «юніта» штучного інтелекту має технічну природу, спирається на запрограмовані алгоритми й сценарії прийняття рішень і не є проявом морального вибору, притаманного людині [2, с. 273–290]. Тому сама по собі технічна самостійність дій не створює підстав для перенесення на таку систему критеріїв, розроблених для людської особи.

У науковій літературі також підкреслюється, що потреба наділяти учасників правами й обов'язками виникає у межах співжиття автономних осіб. Особа, відокремлена від соціуму, не потребує правових гарантій щодо ставлення до неї і не вступає у взаємодію, яка вимагає нормативного врегулювання. Вимога визнання права на особистість передбачає взаємність: інші члени спільноти визнають це право та, у свою чергу, висувають вимоги щодо визнання власної особистості. Звідси випливає практичне питання: яке місце посідає штучний інтелект у соціальних зв'язках і чи здатен він до такої взаємної

взаємодії, яка обґрунтовує включення до спільноти як повноправного учасника. Саме від відповіді на це питання залежить можливість розглядати штучний інтелект як суб'єкта права у змісті, прийнятному для правопорядку [3, р. 454].

У науковій літературі підкреслюється, що вживання терміна «електронна особа» демонструє намір надати окремим інтелектуальним системам статус носія прав і обов'язків, співмірний із людською правосуб'єктністю [2]. У цьому зв'язку центральною постає проблема юридичного визначення «особистості» як категорії, що слугує підставою для визнання правоздатності та дієздатності нефізичних утворень [3]. Дискусія зосереджується на окресленні необхідних і достатніх умов, за яких штучний агент може бути кваліфікований як суб'єкт, здатний пізнавати і мислити, а отже – здійснювати юридично значущі дії на рівні, співставному з людиною [4].

Вирішальним у цих підходах є питання самосвідомості. Якщо вихідним критерієм правосуб'єктності визнається здатність суб'єкта до рефлексії щодо власних станів, намірів і наслідків поведінки, то постає потреба у правовій процедурі фіксації та верифікації такої здатності в штучних систем. За її відсутності надання повної правосуб'єктності набуває формального характеру і не забезпечує механізмів персоніфікованої відповідальності. Тому у межах обережної доктрини пропонується розрізняти: по-перше, технічну автономність і когнітивну складність як фактичні властивості; по-друге, юридичну суб'єктність як нормативний статус, який може бути наданий лише за наявності перевірюваних ознак самосвідомості або, принаймні, встановленого мінімуму функціональних критеріїв, що гарантують контроль, відтворюваність причинно-наслідкових зв'язків і можливість притягнення до відповідальності через людських або організаційних кураторів. Такий підхід дозволяє вести подальше обговорення у межах чітко визначених юридичних параметрів, не змішуючи технічні характеристики систем із правовими наслідками їх використання [2].

У цьому контексті юридичне окреслення поняття «особистість» набуває першорядного значення [4], оскільки саме від нього залежить можливість нормативного закріплення правоздатності й дієздатності штучних агентів. Дискусія фокусується на критеріях необхідності та достатності: які властивості має продемонструвати штучний юніт, аби бути кваліфікованим як суб'єкт, здатний пізнавати, мислити та приймати юридично значущі рішення на рівні, що допускає порівняння з людиною [5, с. 635]. Вирішальним вузлом є питання самосвідомості: чи може штучна система усвідомлювати власні стани, наміри та наслідки дій так, щоб це підлягало фіксації, перевірці й використанню в юридичній процедурі.

Якщо прийняти самосвідомість за центральний критерій, постає потреба у процесуальному механізмі її верифікації. Ідеться не лише про наукову демонстрацію когнітивних можливостей, а про юридично придатні способи підтвердження стабільності ідентичності, відтворюваності мотиваційної структури та пояснюваності рішень. За відсутності такого механізму надання повної правосуб'єктності матиме декларативний характер і не забезпечуватиме персоніфікованого покладення відповідальності. Тому обґрунтованим є підхід, за якого спершу встановлюється мінімальний функціональний стандарт: фіксований ідентифікатор, прозорі правила делегації повноважень, можливість аудиту причинно-наслідкових зв'язків і процесуальні засоби негайного обмеження діяльності у разі ризику порушення прав людини. Лише після підтвердження таких умов може вестися мова про поступове розширення обсягу правомочностей, причому відповідальність залишається зосередженою у людських або організаційних кураторів, здатних забезпечити відшкодування шкоди й дотримання процесуальних гарантій [6].

Таким чином, питання про самосвідомість штучних юнітів є не стільки філософським, скільки юридично-процесуальним: чи існують перевірювані ознаки, що дозволяють інтегрувати результати їх функціонування у систему прав та обов'язків без порушення засад персоніфікованої відповідальності та належної правової процедури. Саме від відповіді на це залежить обсяг і модель можливої правосуб'єктності штучних систем.

У науковій літературі висловлюється підхід, за яким істота, здатна відчувати або виявляти усвідомлення, має моральні підстави для надання їй відповідного правового статусу. Такий критерій пов'язує юридичну суб'єктність із наявністю феноменальних станів і рефлексивної спроможності, що дозволяють бути адресатом норм, носієм інтересів і відповідальності.

Узагальнюючи наведені підходи, можна зробити висновок, що питання правосуб'єктності цифрової особи перебуває на перетині філософських і юридичних дискусій, але має вирішуватися насамперед у межах правових критеріїв. Ключовим чинником визнається здатність до самосвідомості, яка підлягає не лише науковому виявленню, а й юридично-процесуальній фіксації. Без її перевірюваних ознак надання правосуб'єктності штучним системам може залишатися декларативним і не створювати умов для персоніфікованої відповідальності. Тому обґрунтованим є поступовий, обережний підхід, що передбачає спершу встановлення мінімального функціонального стандарту – ідентифікації, прозорості алгоритмів, можливості аудиту та контролю діяльності. Лише після цього можна говорити про розширення обсягу

правомочностей за умови збереження відповідальності за кураторами або організаціями. Таким чином, дискусія про правосуб'єктність штучного інтелекту трансформується у питання юридично придатних механізмів верифікації його когнітивних властивостей та інтеграції у правопорядок.

Література:

1. Willick M. S. Artificial intelligence: Some Legal Approaches and Implications. *AI Magazine*. 1983. Vol. 4, № 2. P. 5–16. URL: <https://www.aaai.org/ojs/index.php/aimagazine/article/view/392/328>

2. Bryson J. J., Diamantis M. E. & Grant T. D. Of, for, and by the people: the legal lacuna of synthetic persons. *Artif Intell Law*. 2017. Vol. 25. P. 273–291. DOI: <https://doi.org/10.1007/s10506-017-9214-9>

3. Hubbard F. P. «Do androids dream?»: personhood and intelligent artifacts. *Temple Law Review*. 2011. Vol. 83. P. 405–474. URL: <https://www.templelawreview.org/lawreview/assets/uploads/2011/07/04.Hubbard.pdf>

4. Hassler S. Do We Have to Build Robots That Need Rights? *IEEE Spectrum*. 2017. March. URL: <http://ieeexplore.ieee.org/stamp/stamp.jsp?arnumber=7864739>

5. Chopra S., White L. Artificial Agents – Personhood in Law and Philosophy. *ECAI2004, Proceedings of the 16th European Conference on Artificial Intelligence* / R. López de Mántaras and L. Saitta (eds.). IOS Press, Amsterdam, 2004. P. 635–639. URL: <http://www.sci.brooklyn.cuny.edu/~schopra/agentlawsub.pdf>

6. Карчевський М. Правове регулювання соціалізації штучного інтелекту. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка* : наук.-теорет. журн. 2017. Вип. 2 (78). С. 99–108